

DOI 10.32782/city-development.2024.2-15

УДК 338.439.4:338.48

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ ЕКОНОМІЧНИХ ЗВ'ЯЗКІВ У ЛАНЦЮГАХ ВЗАЄМОДІЇ МІЖ СУБ'ЄКТАМИ ПЕРЕРОБНОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ ТА АГРОТУРИСТИЧНИМИ ПІДПРИЄМСТВАМИ

Цвілій Сергій Миколайович

кандидат економічних наук, доцент
Національний університет «Запорізька політехніка»
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1720-6238>

Корнієнко Ольга Миколаївна

кандидат економічних наук, доцент
Національний університет «Запорізька політехніка»
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7056-1079>

Журавльова Світлана Миколаївна

кандидат економічних наук, доцент
Національний університет «Запорізька політехніка»
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4493-5775>

Анотація. Розкрито теоретичні аспекти розвитку економічних зв'язків у ланцюгах взаємодії між агротуристичними підприємствами та суб'єктами переробної промисловості, спрямований на інтеграцію процесів виробничо-технологічних циклів для забезпечення потенціалу, конкурентоспроможності функціонування і підготовки до кризи. Доведено доцільність впровадження антикризових заходів у переробній промисловості для нівелювання конфліктів у галузях і підгалузях агропромислового комплексу. Обґрунтовано потребу у антикризових заходах, як постійного комплексного реагування на кризові явища й фактори, що їх породжують. Запропоновано показники розвитку системи економічних відносин між агротуристичними підприємствами і суб'єктами переробної промисловості. Доведено, що система економічних відносин між суб'єктами переробної промисловості та агротуристичними підприємствами залежить від конкурентного середовища.

Ключові слова: агротуристичне підприємство, конкурентне середовище, переробна промисловість, збалансоване постачання, економічний зв'язок.

Актуальність проблеми. Сталий розвиток сільського господарства в різних регіонах України є критичними точками загальної стабільності та добробуту сільського населення, що відображається у зростаючому попиті на продукти харчування. Враховуючи той факт, що в умовах війни соціально-економічні проблеми сільського господарства значно загострилися, розвиток аграрного туризму є надзвичайно важливим. Позитивний вплив аграрного туризму на вирішення економічних та соціальних проблем сільських територій полягає у тому, що він створює робочі місця для сільського населення, дає можливість отримати додатковий заробіток; розширює потенціал зайнятості у сфері виробництва. Ключовим шляхом нівелювання дії різних кризових факторів в сільській місцевості є підвищення продуктивності, прибутковості та стійкості дріб-

них фермерських систем. Зростання через війну витрат на виробництво сільськогосподарських культур і тваринництва було широко відчутним по всій країні, що негативно вплинуло на рівень доходів сільських підприємців з різким і значним їх скороченням. Тому вплив агротуристичних підприємств на розвиток села в умовах воєнної економіки має стати значно помітнішим. Розвиток агротуристичних підприємств має відбуватися у контексті розвитку сучасної агропродовольчої системи країни, яка поєднує агропродовольче виробництво і продовольчий ринок. Тому важливим, актуальним, своєчасним є вивчення теоретичних підходів до розвитку економічних зв'язків між суб'єктами агропродовольчої системи: постачальники, виробники, переробні підприємства, підприємства харчової агропромисловості, дистриб'ютори, продавці.

У цьому сенсі обраний напрямок дослідження є актуальним.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Вивченню теоретичних питань забезпечення конкурентоспроможності суб'єктів переробної промисловості, їх сталих позицій на аграрному ринку та взаємодії із сільськогосподарськими підприємствами приділяли увагу багато закордонних та вітчизняних вчених, серед яких: Б. Блащак, В. Гринчуцький [3], О. Коваленко [6], М. Лендел, О. Жулканич [7], Л. Мартинова [8], В. Ніценко, В. Гавриш [11], О. Шмаглій [12], В. Вітлінський, П. Верченко [17], О. Костюк, М. Костюк, В. Оглобліна, С. Цвілій, Т. Яворська [18], Г. Євтушенко, Н. Тимків, А. Шешеня [19], інші. Однак, теоретичні підходи до розвитку взаємодії та економічних зв'язків між агротуристичними підприємствами та суб'єктами переробної промисловості, спрямовані на інтеграцію процесів виробничо-технологічних циклів з метою забезпечення потенціалу, конкурентоспроможності функціонування на ринку і підготовки до кризи є сьогодні малодослідженими та потребують уваги.

Мета статті. Розкрити теоретичні аспекти розвитку економічних зв'язків у ланцюгах взаємодії між агротуристичними підприємствами та суб'єктами переробної промисловості, спрямований на інтеграцію процесів виробничо-технологічних циклів для забезпечення потенціалу, конкурентоспроможності функціонування та підготовки до кризи під час ймовірних конфліктів.

Результати дослідження. Чинний розвиток економічних зв'язків у ланцюгах взаємодії агротуристичних підприємств (АТП), а також суб'єктів переробної промисловості (СПП) спрямований на інтеграцію різних процесів виробничо-технологічних циклів, що забезпечують потенціал їх функціонування та конкурентоспроможність. Відповідно до теорії вартості значення елементів стимулювання виробництва в забезпеченні конкурентоспроможності СПП розподіляється у вигляді таких елементів: дохід на вкладений капітал (частка прибутку, що розподіляється на власників, державу, фонди нагромадження та споживання, амортизацію, дохід власника землі); за доходами працівників; у частині доходів, що передаються на суспільні потреби, на непрямі податки у складі ринкової ціни [5; 7; 14]. Методологічною основою забезпечення моделі конкурентоспроможності СПП є розрахунок додаткової вартості в ланцюзі поставок сільськогосподарської сировини для збільшення обсягів переробки [6]. Розрахунок доданої вартості об'єднує показники «Input-Output» у потоці двосторонньої взаємної вигоди між АТП та СПП. Створення міжгалузевих лан-

цюгів поставок різної сільськогосподарської сировини та її переробки визначається на рівні країни в процесі розподілу праці, що можна оцінити за показником частки проміжного імпорту в експорті, який зазвичай є вищим за відкрита система економічних відносин [3].

Сучасна методологія розрахунку доданої вартості в ланцюзі поставок сільськогосподарської сировини для збільшення обсягів переробки виділяє систему показників: показники участі суб'єктів переробної промисловості в глобальних ланцюгах створення вартості; показники поступової інтеграції АТП у ланцюгову систему СПП; показники зворотної інтеграції; показники походження доданої вартості СПП у валовому експорті та кінцевому попиті; показники доданої вартості у вітчизняному експорті [10; 15]. Зацікавлені учасники такої міжгалузевої інтеграції націлені на формування цілісної системи економічних відносин, що нейтралізують виробничі ризики на базі комплексу взаємодіючих компонентів, які багатофакторно впливають на конкурентоспроможність переробної промисловості, зокрема [5; 7; 18], нейтралізація ризиків: 1) конкурентоспроможності послуг із постачання сільськогосподарської сировини за критеріями оцінки (ціна, якість, вартість); 2) ресурсного потенціалу (технології, фінанси, інформація, персонал); 3) післяпродажного обслуговування; 4) конкурентоспроможності потенціалу організації (організаційна структура, спільна взаємодія зацікавлених сторін, форма управління, функціональна структура); 5) конкурентоспроможності комунікаційних відносин (з постачальниками, інвесторами, споживачами, контактними суб'єктами); 6) конкурентоспроможності системи управління (механізм управління, управління, здатність формувати і використовувати можливості, прогнозувати ритм і своєчасно реагувати на зміни, розвиток і забезпечення підсистем управління та стратегічний напрямок управління).

Детермінований вплив виробничих ризиків АТП на конкурентоспроможність СПП породжує високу динаміку інформаційної асиметрії, що актуалізує проблеми цілісної системи економічних відносин між суб'єктами у разі непередбачуваних змін сукупності факторів зовнішнього середовища [18]. Це дає змогу виявити причини, що призводять до кризових явищ, й довести доцільність впровадження антикризових заходів у переробній промисловості з метою нівелювання конфліктів у галузях та підгалузях агропромислового комплексу (неякісна стратегія-тактика дій щодо недобросовісної конкуренції, що призводить до непередбачуваності ситуації в антикризовому управлінні ризиками) для очищення ринку від слабких конкурентів і роз-

витку стабільної вітчизняної продовольчої системи в країні. Неможливість оперативної оцінки альтернативних сценаріїв детермінованого впливу виробничих ризиків АТП на конкурентоспроможність вітчизняних СПП обмежує прискорення певних економічних процесів і зв'язків між ними відповідно до встановлених правил і норм регулювання стабільного виробництва і технологічного циклу [1; 3].

Доцільність розвитку цілісної економічної системи відносин між суб'єктами, заснованої на взаємоузгоджених та взаємодоповнюючих принципах, охоплює широкий спектр регуляторних інструментів для впливу на сектори та підгалузі агропродовольчої галузі і переробної промисловості. Це потребує докорінного перегляду підходів до трансформації методології встановлення нормативів конкурентоспроможності великих переробних підприємств в умовах визначального впливу виробничих ризиків АТП, орієнтованих на ієрархічне узгодження цільових орієнтацій розвитку сільського господарства, а також їх інтеграція в механізм стратегічного, середньострокового та індикативного планування переробної промисловості [8; 11; 20].

Незважаючи на те, що пріоритетні напрямки антикризового управління виробничими ризиками АТП закладено в нову нормативну базу, залишились деякі питання посилення конкуренції переробної промисловості, посилення непередбачуваних наслідків у господарських відносинах та набуття нових форм, властивостей та якостей [2]. Це посилює невизначеність

майбутніх умов, зумовлює ймовірність кризових явищ на рівнях системи економічних відносин, що об'єктивно потребує зміни засад антикризового управління як рівні компаній, регіонів, країни [4]. Багато експортоорієнтованих АТП і СПП переживають економічний спад при найменших змінах на світових товарних ринках. З метою забезпечення динамічної збалансованості, тобто незначних змін параметрів системи економічних відносин між АТП та СПП, внаслідок взаємодії факторів-загроз зовнішнього тиску; необхідно швидко мобілізувати внутрішні фактори для нейтралізації виробничих ризиків [8].

Загрози, які в конкурентному середовищі чинять квазікризовий тиск на систему економічних відносин між АТП та СПП на рівні агропродовольчого сектору економіки за характером поділяються на три блоки конкуренції [18]: 1) фінансовий капітал; 2) інтелектуальний капітал; 3) рейтингові позиції в системі перерозподілу прибутку на аграрному ринку (рис. 1).

Людські ресурси, фінансовий та інтелектуальний капітал є мобільними ресурсами переробної промисловості. Блокування входження конкурентами цих ресурсів означає створення умов, які суттєво впливають на перерозподіл потоків капіталу та робочої сили на користь СПП (пільгове оподаткування прямих іноземних інвестицій, спеціальні програми залучення кваліфікованих кадрів. Якщо конкуренти вживають таких заходів, то перерозподіл частини ресурсів йде в інші галузі агропромислового сектору економіки [18].

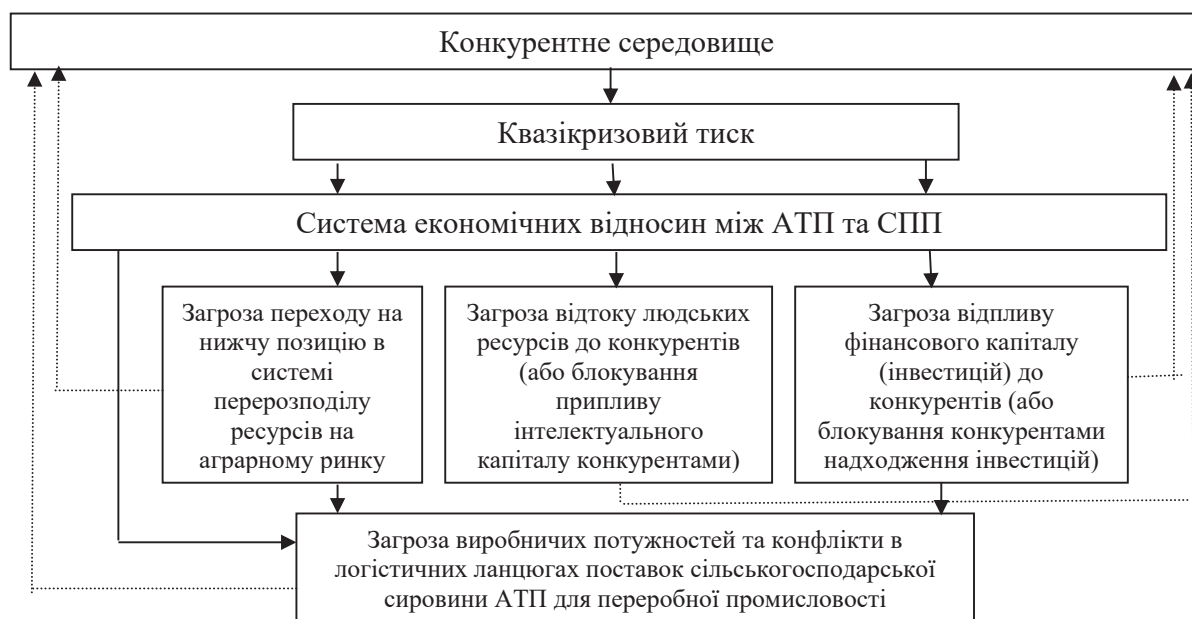

Рисунок 1 – Квазікризовий тиск у конкурентному середовищі переробної промисловості

Джерело: розроблено авторами за [18]

З метою запобігання і протидії антикризовому тиску у виробничій діяльності АТП, як постачальників сільськогосподарської сировини для відчизняних СПП, виокремлено нагальні потреби у сировині, що включаються до складу змінних витрат у виробничо-технологічному циклі. Водночас для ресурсного забезпечення потреб АТП діє поняття обмежень, яке також накладає певні обмеження на стан функціонування технологічного циклу СПП. Це визначає їх здатність конкурувати в умовах обмежень серед інших суб'єктів даного сектору економіки та задовольняти поточні та перспективні потреби [19].

Концепція обмежень у протидії квазікризовому тиску частково пом'якшує обмеженість ресурсів (у тому числі природних), які входять у систему економічних відносин між СПП та АТП, які мають повні права на землі сільськогосподарського призначення завдяки регулювання правових норм і використання природних ресурсів за рахунок внутрішніх джерел [13]. Тому щоб запобігти розвитку кризових ситуацій, пов'язаних з нестачею природних ресурсів для повного виробничого циклу АТП, треба враховувати можливі загрози, які створює конкурентне середовище (виробничі потужності та технологічний цикл СПП залежать від обсягу сільськогосподарського виробництва). Таким чином, квазікризовий тиск поєднує в собі підхід до конкуренції як змагання за рейтингові позиції в перерозподілі ресурсів між АТП та СПП, а також від управління розвитком системи економічних зв'язків між ними, від позиції попередження ризикових явищ [15].

Конкурентне середовище в агропродовольчому секторі економіки країни діалектично впливає на частоту та гостроту ризикових явищ у системі економічних відносин. Цей вплив зумовлює: 1) посилення «ланцюгового ефекту» ризику (за рахунок посилення взаємозв'язку окремих елементів); 2) виникнення та розвиток системи економічних відносин найвищого рангу – національної економіки, для якої ризику є об'єктивно зумовленим етапом еволюційного розвитку; 3) посилення квазікризового тиску (внаслідок зміни конкуренції під впливом глобальних викликів) [12]. Так, постійна загроза скорочення ресурсів для функціонування системи економічних відносин між АТП та СПП, висуває на перший план довгостроковий (стратегічний) горизонт управління виробничими ризиками, орієнтований на забезпечення мінімальний обсяг ресурсів для протидії постійному квазікризовому тиску.

У рамках теорії конкуренції на основі ресурсних переваг [2] (теорія РА, теорія ресурсних переваг), можна створювати нові антиризи-

кові заходи, які забезпечують високі фінансові результати для АТП та СПП без пільг для перерозподілу ресурсів на аграрному ринку. За допомогою такого підходу можна обґрунтувати необхідність антикризових заходів, як постійного комплексного реагування на кризові явища та фактори, що їх породжують. Теорія РА в системі економічних відносин між АТП та СПП є сукупністю ранжованих позицій $\alpha, \beta, \gamma \dots \omega$, кожна з яких характеризується власним набором сукупних ресурсів, споживачів, посередників, фінансових, інформаційних та інших інститутів. Взагалі, теорія РА визначає частку сукупних ресурсів (у тому числі фінансових надходжень), які можуть отримати як сільськогосподарські підприємства, так і суб'єкти переробної промисловості, що працюють на певній території аграрного ринку [2].

Для досягнення вигідного становища в конкурентному середовищі система економічних відносин між СПП і АТП при перерозподілі ресурсів (позиції $\alpha, \beta, \gamma \dots \omega$) забезпечує умови, за яких конкуренти, що відстають від лідера, припиняють діяльність. Також вони займають не вигідне положення в системі (наприклад, δ або ω), беруть участь у конкурсі на посаду вищого рангу (наприклад, α) та конкурують з іншими конкурентами за посади. Реалізація дискретного набору ранжованих позицій у системі економічних відносин між СПП та АТП спрощує визначення конкурентної позиції за допомогою методу порівняння з іншими конкурентами або еталоном [2].

Доцільно запровадити конкурентний простір системи економічних відносин між СПП і АТП, у кожній точці якого має бути лише об'єднане підприємство (СП). Однак, наближення можна змоделювати як набір ранжованих позицій (наприклад, позиція дозволяє фірмі отримати більший доступ до ресурсів). Відповідно, конкуренцію між СП можна визначити як змагання за частку ресурсів, які перерозподіляються через систему економічних зв'язків між СПП і АТП вищого рангу. Отже, конкуренція між СП – це змагання за частку ресурсів (грошових, матеріальних, людських), які перерозподіляються через відповідні аграрні ринки країни або через світові ринки. Окремі АТП і СПП, які не функціонують у цілісній системі економічних відносин, мають менше ресурсів, ніж необхідно для протидії квазікризовому тиску. У цьому випадку виробничі ризики виникають постійно, в умовах гіперконкуренції, яка являє собою багатосистемну структуру, з географічним розривом у логістичних ланцюгах просування товару [3; 14; 16]. Якщо перевести багатосистемні економічні відносини між АТП та СПП в площину нейтралізації ризику конкурентоспроможності за

умовами його виникнення та рейтингом α , β , γ ... ω , то це означатиме, що рейтинг кожного СП визначається набором критичного стану конкурентоспроможності нижчого порядку (координати). Тобто, конкурентний простір стає багатовимірним, що ускладнює набір траєкторій, за якими змінюються конкурентні позиції в рейтингу [2; 4].

Усе це зумовлює важливість оцінки ефективності антиризикових дій в агропромисловому секторі економіки, які регулюються державою та які протидіють квазікризовому тиску в поточному та майбутньому періодах. Для оцінки такої відповідності найбільш придатним є методичний підхід під назвою «динамічний стандартний метод» [8]: дозволяє ідеально розвиватися системі економічних відносин між АТП та СПП. Реальна траєкторія розвитку системи може бути схожа на ідеальну. Відповідно, ефективність обраної стратегії розвитку системи економічних зв'язків АТП із СПП оцінюється за ступенем подібності: чим ближче розвиток системи до ідеальної траєкторії, тим вища ефективність стратегія, і навпаки. Для оцінки траєкторії стратегічного розвитку системи економічних відносин між АТП та СПП та запобігання ризиковим подіям у конкурентному середовищі доцільно використовувати п'ять показників (табл. 1).

Кількісне значення відповідності розвитку системи економічних відносин між АТП та СПП з позиції антикризових сценаріїв міжгалузевої взаємодії учасників аграрного ринку в конкурентному середовищі, розраховується як нормалізований ступінь подібності між матрицями S [9]:

$$S = \left(1 - \frac{\sum_{i=1}^m \sum_{j=1}^m |F_{ij} - N_{ij}|}{2 \times R} \right) \times 100, \quad (1)$$

де F_{ij} , N_{ij} – елементи фактичної і еталонної матриць відповідно; m – загальна кількість показників, обраних для оцінювання; R – кількість елементів еталонної матриці, значення яких відмінне від нуля.

Якщо $S = 100\%$, то розвиток системи економічних відносин між АТП та СПП (система національного агропродовольчого сектору економіки або система іншого рангу) відповідає антикризовим сценаріям міжгалузевої взаємодії учасників аграрного ринку в конкурентному середовищі. В іншому випадку ($S = 0\%$) динаміка системи не відповідає антикризовим сценаріям міжгалузевої взаємодії учасників аграрного ринку в конкурентному середовищі [9].

Запропоновано комбінований методичний підхід до реалізації антикризових сценаріїв міжгалузевої взаємодії суб'єктів аграрного ринку для визначення оптимальних параметрів відкритої трисекторної моделі, що враховує ресурсну забезпеченість системи економічні відносини між АТП та СПП в конкурентному середовищі. Недостатній розвиток цієї системи є одним із визначальних факторів ризику конкурентоспроможності СП під впливом квазікризового тиску. Відповідно до моделі, з точки зору галузевого розвитку АТП і СПП, антикризові сценарії міжгалузевої взаємодії учасників аграрного ринку поділено на: матеріальний (нульовий) – виробничий

Таблиця 1 – Показники розвитку системи економічних відносин між АТП та СПП з позиції антикризових сценаріїв міжгалузевої взаємодії учасників аграрного ринку в конкурентному середовищі

№	Індикатор	Кореляція	Інтерпретація співвідношень показників
1	Експорт продукції (X_1)	$D(X_1) \geq D(X_2)$	Під час перерозподілу ресурсів на аграрному ринку зростає частка АТП та СПП.
2	ВВП (X_2)	$D(X_2) \geq D(X_3)$	Підвищення продуктивності використання виробничого циклу АТП та виробничих потужностей СПП за наявності сукупного людського капіталу та фінансових ресурсів.
3	Капітальні вкладення (X_3)	$D(X_3) \geq D(X_4)$	Збільшення людського капіталу, збільшення обсягу залучених фінансових ресурсів, які спрямовуються на розширення виробничо-технологічного циклу.
4	Обсяг ПІІ (X_4)	$D(X_4) \geq 1$	АТП та СПП в цілісній системі економічних відносин залучають більше фінансових ресурсів зі світового ринку.
5	Частка економічно активного населення, задіяного у виробничо-технологічному циклі СП (X_5)	$D(X_5) \geq 1$	Зростання зайнятості та збільшення людського капіталу на СП.

Примітка. $D(X_i)$ – темпи зростання показників, % до попереднього періоду.

Джерело: розроблено авторами за [18]

(сільськогосподарська сировина), напівфабрикати, інші витратні матеріали в процесі виробництва); фондоутворюючий (перший) – виробництво основних фондів (будівель, споруд, машин, устаткування, енергетичних пристроїв, інших промислових інвестиційних ресурсів); споживчий (другий) – виробництво споживчих товарів. При цьому, технологічна складова конкурентоспроможності СП переробної промисловості розглядається інваріантною за допомогою лінійних однорідних неокласичних функцій (підсистем) [14; 17; 18]:

$$X_i = F_i(K_i, L_i), i = 0, 1, 2, \quad (2)$$

де X_i, K_i, L_i – обсяг виробництва продукції в ринкових цінах, фізичний капітал і чисельність зайнятих на i -му СП переробної промисловості.

Оскільки за базові параметри моделі беремо аналогічні функції (1) [14; 17], вважаємо, що час змінюється безперервно, інвестиційний лаг дорівнює нулю, f коефіцієнти амортизації основного капіталу в переробній промисловості зростають. Рівень зайнятості економічно активного населення в переробній промисловості є величиною сталою. Крім того, припускаємо, що коефіцієнти амортизації однакові, а коефіцієнт квоти на імпорт інвестиційних ресурсів і співвідношення цін на сільськогосподарську сировину (напівфабрикати переробної промисловості) та інвестиційні ресурси у світі є постійними.

Введено елементи: v – темпи зростання зайнятості працездатного економічно активного населення в переробній промисловості (за моделлю [16; 19] $L = L(t) = L(0)e^{vt}$); $\theta_i = \frac{L_i}{L}$ – частка i -го СП у розподілі трудових ресурсів агрохарчового сектору; s – частка i -го СП у розподілі інвестиційних ресурсів в агрохарчовому секторі економіки; $k_i = \frac{K_i}{L_i}$ – галузева продуктивність праці i -го СП; $\frac{X_i}{L_i} = F_i(k_i, 1) = f_i(k_i)$ – частка імпорту сільськогосподарської сировини в загальному обсязі сировини СП; $y_0 = \frac{Y_0}{L}$ – частка імпорту інвестиційних ресурсів у загальному обсязі інвестицій СП; $y_1 = \frac{Y_1}{L}$ – частка імпорту напівфабрикатів у загальному обсязі продукції СП; $y_2 = \frac{Y_2}{L}$ – коефіцієнт квотування сільськогосподарської сировини; γ_0 – імпортні квоти інвестиційних ресурсів; γ_1 – коефіцієнт квотування імпорту напівфабрикатів; γ_2 – частка експорту сільськогосподарської сировини (напівфабрикатів) СП; z_0 – світова ціна експортованих напівфабрикатів (сільськогосподарської сировини); q_0 – світові ціни на імпортні інвестиційні

ресурси, сільськогосподарську сировину (напівфабрикати); q_1^+, q_2^+ – прямі виробничі витрати на одиницю продукції i -го СП; a – норма амортизації основних фондів (однакова у всіх СП); μ – коефіцієнт амортизації фізичного капіталу (однаковий для секторів); $\lambda = \mu + v$ – коефіцієнт зменшення фондоозброєності за рахунок амортизації основних фондів і зростання чисельності працівників.

Введено частку виробленої продукції на одного суб'єкта переробної промисловості в агрохарчовому секторі економіки [14; 17; 18]:

$$x_i = \frac{X_i}{I} = \theta_i f_i(k_i), i = 0, 1, 2, \quad (3)$$

де x_i – продуктивність i -го СП в агрохарчовому секторі економіки.

Динамічний тренд накопичення інвестиційних ресурсів СП агрохарчового сектору економіки визначається диференціальним рівнянням [14; 17; 18]:

$$\frac{dk_i}{dt} = -\lambda k_i + \frac{S_i}{g_i} (x_i + y_i), k_i(0) = k_i^0, i = 0, 1, 2. \quad (4)$$

Відповідно, рівняння балансу використання ресурсів для формування конкурентоспроможності СП матиме такий вигляд [14; 17; 18]:

$$\theta_0 + \theta_1 + \theta_2 + \theta_i = 1, 0 \leq \theta_i \leq 1. \quad (5)$$

Збалансоване забезпечення економічно активними людськими ресурсами:

$$s_0 + s_1 + s_2 + s_i = 1, 0 \leq s_i \leq 1. \quad (6)$$

Збалансованість пропозиції сільськогосподарської сировини (баланс виробництва) [14; 16-19]:

$$(1 - a_0)x_0 = a_1x_1 + a_2x_2 + a_i x_i + z_0. \quad (7)$$

Збалансоване постачання сільськогосподарської сировини та напівфабрикатів переробної промисловості на світовий ринок [14; 17; 18]:

$$q_0 z_0 + q_1^+ z_1 + q_2^+ z_2 + q_i^+ z_i = q_0 y_0 + q_1^+ y_1 + q_2^+ y_2 + q_i^+ y_i, \quad (8)$$

Збалансоване постачання сільськогосподарської сировини та ресурсів [14]:

$$y_0 \leq \gamma_0 x_0. \quad (9)$$

Збалансоване забезпечення технологічним обладнанням [14; 17; 18]:

$$y_1 \leq \gamma_1 x_1. \quad (10)$$

Збалансоване забезпечення внутрішнього аграрного ринку продукцією переробної промисловості [14; 17; 18]:

$$y_2 \leq \gamma_2 x_2. \quad (11)$$

Система економічних відносин між суб'єктами переробної промисловості та агротуристичними підприємствами залежить від конкурентного середовища. Водночас, не менш важливими

у майбутньому періоді є антикризові сценарії міжгалузевої взаємодії учасників аграрного ринку, які дозволяють об'єднати АТП і СПП в СП з метою підготовки до кризи під час ймовірних конфліктів (зокрема, збройний конфлікт у країні). Оскільки система постійно перебуває під квазікризовим тиском як зсередини країни (через внутрішні протиріччя), так і ззовні (з боку конкурентів), антикризові сценарії міжгалузевої взаємодії учасників аграрного ринку покликані координувати джерела формування ресурсів для протидії цьому тиску в конкурентному середовищі. Однак слід знати, що антикризові сценарії міжгалузевої взаємодії учасників аграрного ринку країни можуть зіткнутися з гіперконкуренцією світового ринку, оскільки в більшості країн є достатньо розвинений агропродовольчий сектор, а в економіці існують обмеження на видобуток ресурсів, які розподіляються між усіма конкурентами, при цьому, кількість зростає в умовах глобалізації.

Висновки. Водночас інструментарій діагностики економічних відносин між суб'єктами переробної промисловості й агротуристичними підприємствами та функціонування партнерів в інтегрованій системі економічних відносин не визначає важелів їх сталого розвитку в умовах

невизначеності конкурентного середовища, а також не враховує складність сценарію страхування. За цією логікою, страхування певних виробничих ризиків непрямої дії, яке нівелює конкурентні переваги розвитку вітчизняних агротуристичних підприємств, як на державному, так і на місцевому рівнях не захищає економічні інтереси суб'єктів переробної промисловості, а також вимагає використання функцій страхування та принципів управління ризиками. Застосування цієї практики за наявності відповідної теоретико-методологічної бази, адаптованої до реалій господарської діяльності агротуристичних підприємств України та їх об'єднання в цілісну систему господарських зв'язків з суб'єктами переробної промисловості, може мати подвійну користь як для інтегрованих підприємств і для їх стейкхолдерів – як з точки зору управління виникаючими ризиками в їх економічній системі, так і в потенціалі їх ресурсної системи, формування достатнього обсягу ресурсного забезпечення, рівня прибутковості, а також економічного зростання. Тобто, перспективу мають дослідження у напрямку формування теоретико-методологічної бази принципів управління ризиками.

Бібліографічний список:

1. Hermann A. *The Systemic Nature of the Economic Crisis the Perspectives of Heterodox Economics and Psychoanalysis*. London; New York: Routledge, 2015.
2. Hunt S.D. *A General Theory of Competition: Resources, Competences, Productivity, Economic Growth*. Thousand Oaks; London; New Delhi: Sage Publications, 2003.
3. Гринчуцький В.І., Блащак Б.Я. Харчова промисловість України: сучасний стан, тенденції та перспективи розвитку. *Інноваційна економіка*. 2018. № 9-10. С. 51–60.
4. Janowicz-Lomott M., Łyskawa K. The New Instruments of Risk Management in Agriculture in the European Union. *Procedia Economics and Finance*. 2014. № 9. С. 321–330.
5. Khrypiuk V.I. Food industry of Ukraine: retrospective analysis and modern problems of development. *Economics of Agro-Industrial Complex*. 2018. № 9. P. 77–86.
6. Коваленко О.В. Додана вартість у контексті національної продовольчої безпеки. *Економіка та держава*. 2015. № 4. С. 98–102.
7. Лендел М.А., Жулканич О.М. Специфіка міжгалузевих організаційно-економічних відносин в агропромисловому виробництві: аналітичний аспект. *Науковий вісник Мукачівського державного університету*. 2015. № 2(1). С. 42–48.
8. Мартинова Л.В. Розробка інструментарію формування адаптивної стратегії управління ризиками господарської діяльності зернопереробного підприємства на основі теорії ігор. *Вісник Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля*. 2014. № 8(215). С. 119–126.
9. Multi-factorportfoliomatrix «McKinsey». 2021. URL: <https://buklib.net/books/25022/> (дата звернення: 20.07.2024).
10. Nelson O., Mancilla W., Sepúlveda S. Upstream information distortion in the agro food supply chain. *Supply Chain Management: An International Journal*. 2017. № 22(5). С. 411–423.
11. Ніценко В.С., Гавриш В.І. Підвищення стійкості агропромислових вертикально інтегрованих формувань в умовах невизначеності. *Актуальні проблеми економіки*. 2016. № 10(184). С. 167–172.
12. Шмаглій О. Харчова промисловість України: національний та глобальний вимір сучасної динаміки. *Продовольчі ресурси*. 2017. № 9. С. 90–97.
13. Sivash O., Ushakov D., Ermilova M. Investment process resource provision in the agricultural sector. *IOP Conference Series: Earth and Environmental Science*. 2019. № 272(3).
14. Solow R.M. A Contribution to the Theory of Economic Growth. *Quarterly Journal of Economics*. 1956. № 70. С. 65–94.

15. Цвілий С.М. Стратегія відновлення потенціалу міжнародного співробітництва української індустрії туризму в кризових умовах гео економічного простору. *Перспективи ефективних управлінських рішень у бізнесі та проєктах* : монографія Київ : ФОП Гуляєва В.М., 2024. С. 518–566.
16. Varangis P., Larson D., Anderson J. *Agricultural Markets and Risks: Management of the Latter, Not the Former*. Washington, DC: World Bank, 2002.
17. Вітлінський В.В., Верченко П.І. Аналіз, моделювання та управління економічним ризиком. Київ : КНЕУ, 2000.
18. Yavorska T., Kostyuk O., Kostyuk M., Tsviliy S., Ogloblina V. The determinants of neutralizing the influence of the production risks of agricultural enterprises on the competitiveness of the processing industry. *Food. Science. Technology. Quality*. 2024. Вип. 31. № 2(139). С. 211–239.
19. Євтушенко Г.В., Тимків Н.Я., Шешеня А.А. Особливості управління ризиками в аграрному секторі економіки. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Економіка і менеджмент*. 2016. Вип. 17. С. 49–52.
20. Жмуденко В.О. Особливості управління ризиками в аграрній сфері. *Вісник соціально-економічних досліджень*. 2015. № 3 (58). С. 55–61.

References:

1. Hermann A. (2015) *The Systemic Nature of the Economic Crisis the Perspectives of Heterodox Economics and Psychoanalysis*. London; New York: Routledge.
2. Hunt S. D. (2003) *A General Theory of Competition: Resources, Competences, Productivity, Economic Growth*. Thousand Oaks; London; New Delhi: Sage Publications.
3. Hrynychuk V. I., Blashchak B. Ya. (2018) Kharchova promyslovisht Ukrainy: suchasnyi stan, tendentsii ta perspektyvy rozvytku [Food industry of Ukraine: current status, trends and prospects]. *Innovatsiina ekonomika – Innovative Economy*, vol. 9–10, pp. 51–60.
4. Janowicz-Lomott M., Łyskawa K. (2014) The New Instruments of Risk Management in Agriculture in the European Union. *Procedia Economics and Finance*, vol. 9, pp. 321–330.
5. Khrypiuk V. I. (2018) Food industry of Ukraine: retrospective analysis and modern problems of development. *Economics of Agro-Industrial Complex*, vol. 9, pp. 77–86.
6. Kovalenko O. V. (2015) Value added in the context of national food security. *Ekonomika ta derzhava – Economy and State*, vol. 4, pp. 98–102.
7. Lendiel M. A., Zhulkanych O. M. (2015) Spetsyfika mizhhaluzevykh orhanizatsiino-ekonomichnykh vidnosyn v ahropromyslovomu vyrobnytstvi: analitychnyi aspekt [Specificity of intersectoral organizational and economic relations in agrocultural production: analytical aspect]. *Naukovyi visnyk Mukachivskoho derzhavnogo universytetu – Scientific Bulletin of Mukachevo State University*, vol. 2(1), pp. 42–48.
8. Martynova L. V. (2014) Rozrobka instrumentarii formuvannia adaptivnoi stratehii upravlinnia ryzykamy hospodarskoi diialnosti zernopererobnoho pidpriemstva na osnovi teorii ihor [Development of tools for forming an adaptive risk management strategy for the economic activity of a grain processing enterprise based on game theory]. *Visnyk Skhidnoukrainskoho natsionalnoho universytetu imeni Volodymyra Dalia – Bulletin of the Volodymyr Dahl Eastern Ukrainian national university*, vol. 8(215), pp. 119–126.
9. Multi-factor portfolio matrix «McKinsey». (2021). Available at: <https://buklib.net/books/25022/> (accessed July 4, 2024).
10. Nelson O., Mancilla W., Sepúlveda S. (2017) Upstream information distortion in the agro food supply chain. *Supply Chain Management: An International Journal*, vol. 22(5), pp. 411–423.
11. Nitsenko V. S., Havrysh V. I. (2016) Pidvyshchennia stiičnosti ahropromyslovykh vertykalno intehrovanykh formuvan v umovakh nevyznachenosti [Enhancing the stability of a vertically integrated agro-industrial companies in the conditions of uncertainty]. *Aktualni problemy ekonomiky – Actual problems of economics*, vol. 10(184), pp. 167–172.
12. Shmahlii O. B. (2017) Kharchova promyslovisht Ukrainy: natsionalnyi ta hlobalnyi vymir suchasnoi dynamiky [Food industry of Ukraine: national and global dimension of modern dynamics]. *Prodovolchi resursy – Food Resources*, vol. 9, pp. 90–97.
13. Sivash O., Ushakov D., Ermilova M. (2019) Investment process resource provision in the agricultural sector. *IOP Conference Series: Earth and Environmental Science*, vol. 272(3).
14. Solow R. M. (1956) A Contribution to the Theory of Economic Growth. *Quarterly Journal of Economics*, vol. 70, pp. 65–94.
15. Tsviliy S. M. (2024) Stratehiia vidnovlennia potentsialu mizhnarodnoho spivrobotnytstva ukrainskoi industrii turyzmu v kryzovykh umovakh heoekonomichnoho prostoru [Strategy for restoring the potential of international cooperation of the Ukrainian tourism industry in the crisis conditions of the geo-economic space]. *Perspektyvy efektyvnykh upravlinskykh rishen u biznesi ta proiektakh : monohrafiia*. Kyiv. Pp. 518–566. (in Ukrainian)
16. Varangis P., Larson D., Anderson J. (2002) *Agricultural Markets and Risks: Management of the Latter, Not the Former*. Washington, DC: World Bank.
17. Vitlinskyi V. V., Verchenko P. I. (2000) Analiz, modeliuвання ta upravlinnia ekonomichnym ryzykom [Analysis, modeling and management of economic risk]. Kyiv: KNEU. (in Ukrainian)

18. Yavorska T., Kostyuk O., Kostyuk M., Tsviliy S., Ogloblina V. (2024) The determinants of neutralizing the influence of the production risks of agricultural enterprises on the competitiveness of the processing industry. *Food. Science. Technology. Quality*, vol. 31, no. 2(139), pp. 211–239.
19. Yevtushenko H. V., Tymkiv N. Ia., Sheshenia A. A. (2016) Osoblyvosti upravlinnia ryzykamy v ahraryi sferi [Features of risk management in the agricultural sector of the economy]. *Naukovyi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu. Seriya : Ekonomika i menedzhment – Scientific Bulletin of the International Humanities University. Series: Economics and Management*, vol. 17, pp. 49–52.
20. Zhmudenko V. O. (2015) Osoblyvosti upravlinnia ryzykamy v ahraryi sferi [Peculiarities of risk management in the agrarian sphere]. *Visnyk sotsialno-ekonomichnykh doslidzhen – Bulletin of socio-economic research*, vol. 3 (58), pp. 55–61.

THEORETICAL ASPECTS OF THE DEVELOPMENT OF ECONOMIC CONNECTIONS IN THE CHAINS OF INTERACTION BETWEEN SUBJECTS OF THE PROCESSING INDUSTRY AND AGRO-TOURISM ENTERPRISES

Sergiy Tsviliy

Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
National University «Zaporizhzhia Polytechnic»

Olga Korniienko

Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
National University «Zaporizhzhia Polytechnic»

Svitlana Zhuravlova

Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
National University «Zaporizhzhia Polytechnic»

Summary. The article reveals the theoretical aspects of the development of economic ties in the chains of interaction between agro-tourism enterprises and subjects of the processing industry, aimed at the integration of the processes of production and technological cycles to ensure the potential, competitiveness of functioning and preparation for a crisis during probable conflicts. The reasons leading to crisis phenomena were identified, and the feasibility of implementing anti-crisis measures in the processing industry with the aim of leveling conflicts in branches and sub-branches of the agro-industrial complex (poor strategy-tactics of actions regarding unfair competition, which leads to unpredictability of the situation in anti-crisis risk management) for cleaning market from weak competitors and the development of a stable domestic food system in the country. It has been established that the threats that in a competitive environment exert quasi-crisis pressure on the system of economic relations between agro-tourism enterprises and subjects of the processing industry at the level of the agro-food sector of the economy are divided into three blocks of competition by nature: financial capital; intellectual capital; rating positions in the system of profit redistribution in the agricultural market. The need for anti-crisis measures, as a constant complex response to crisis phenomena and the factors that generate them, is substantiated. Indicators of the development of the system of economic relations between agrotourism enterprises and subjects of the processing industry from the standpoint of anti-crisis scenarios of intersectoral interaction of agricultural market participants in a competitive environment are proposed. It has been proven that the system of economic relations between subjects of the processing industry and agro-tourism enterprises depends on the competitive environment. Prospective are anti-crisis scenarios of inter-sectoral interaction of agricultural market participants, which allow to unite agro-tourism enterprises and subjects of the processing industry in joint enterprises to prepare for a crisis during probable conflicts.

Keywords: agrotourism enterprise, competitive environment, processing industry, balanced supply, economic connection.

Стаття надійшла до редакції 10.07.2024